

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
Факультет дошкільної та спеціальної освіти
Кафедра психології та педагогіки розвитку дитини

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Завідувач кафедри
Марина ЛЕМЕЩУК
«28» серпня 2023 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ФІЗИЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ОСІБ З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ

Галузь знань 01 Освіта / Педагогіка

Спеціальність 012 Дошкільна освіта

**Освітньо-професійна програма «Дошкільна освіта. Спеціальна освіта
(логопедія)» першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти**

Робоча програма навчальної дисципліни «Фізична реабілітація осіб з порушеннями мовлення» для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 012 Дошкільна освіта ОПП «Дошкільна освіта. Спеціальна освіта (логопедія)».

Розробник: Бутенко Ольга Григорівна, канд. пед. наук, доцент, доцент кафедри психології та педагогіки розвитку дитини Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Робочу програму схвалено на засіданні кафедри спеціальної та інклюзивної освіти

Протокол від «28» серпня 2023 року № 1

В.о. завідувач кафедри спеціальної та інклюзивної освіти

(доц. Марина ЛЕМЕЩУК)

Робочу програму розглянуто та затверджено на засіданні науково-методичної комісії факультету

Протокол від «30» серпня 2023 року № 1

Голова науково-методичної комісії факультету дошкільної та спеціальної освіти

(доц. Ольга БУТЕНКО)

Пролонговано:

на 20__/20__ н. р. _____ (підпис) (_____) «__»____ 20__ р., протокол № _
(ПІБ)

на 20__/20__ н. р. _____ (підпис) (_____) «__»____ 20__ р., протокол № _
(ПІБ)

на 20__/20__ н. р. _____ (підпис) (_____) «__»____ 20__ р., протокол № _
(ПІБ)

на 20__/20__ н. р. _____ (підпис) (_____) «__»____ 20__ р., протокол № _
(ПІБ)

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Характеристика дисципліни за формами навчання	
	денна	заочна
Вид дисципліни (обов'язкова чи вибіркова)	обов'язкова	-
Мова викладання, навчання та оцінювання	українська	-
Загальний обсяг у кредитах ЄКТС / годинах	3/90	-
Курс	IV	-
Семестр	8	-
Кількість змістових модулів із розподілом:	2	-
Обсяг кредитів	3	-
Обсяг годин, у тому числі:	90	-
Аудиторні:	-	-
Лекційні	30	-
Семінарські / Практичні	30	-
Лабораторні	-	-
Самостійна робота	26	-
Індивідуальні завдання	4	-
Форма семестрового контролю	залік	-

2. Мета й завдання навчальної дисципліни

Метою викладання навчальної дисципліни «Фізична реабілітація осіб з порушеннями мовлення» є оволодіння здобувачами вищої освіти знаннями з історії, теорії та методики проведення логопедичної гімнастики та масажу для дітей з важкими порушеннями мовленнєвого розвитку.

Основними завданнями вивчення дисципліни є підготовка здобувачів вищої освіти до практичної діяльності з різними категоріями дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку та навчання їх основам спеціалізованого логопедичного масажу та гімнастики.

3. Результати навчання за дисципліною

Програмні компетентності

ЗК-6. Здатність до міжособистісної взаємодії.

ЗК-7. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

ЗК-8. Здатність застосовувати знання в практичних ситуаціях.

ФК-10. Вміння складати індивідуальну програм у розвитку та необхідні для навчання дітей з особливими освітніми потребами документи, бути знайомими з універсальним дизайном в освіті та розумним пристосуванням.

ФК-12. Здатність до фізичного розвитку дітей раннього і дошкільного віку, корекції і зміцнення їхнього здоров'я засобами фізичних вправ і рухової активності

ФК-15. Здатність до індивідуального і диференційованого розвитку дітей раннього і дошкільного віку з особливими освітніми потребами відповідно до їхніх можливостей.

Програмні результати навчання

ПРН-2. Розуміти природу і знати вікові особливості дітей з різними рівнями розвитку, особливості розвитку обдарованих дітей, індивідуальні відмінності дітей з особливими освітніми потребами.

ПРН-10. Бути знайомим з програмою раннього втручання, розуміти можливості опори на нього в подальшій роботі з дітьми з особливими освітніми потребами.

ПРН-12. Будувати цілісний освітній процес з урахуванням основних закономірностей його перебігу. Оцінювати власну діяльність як суб'єкта педагогічної праці.

ПРН-21. Розробляти індивідуальні програм и соціалізації й адаптації дітей раннього і дошкільного віку.

4. Програма навчальної дисципліни

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1

Науково-теоретичні основи використання фізичної реабілітації у корекційній роботі

Тема 1. Науково-теоретичні основи фізичної реабілітації

Історія становлення фізичної реабілітації. Характеристика поняття «фізична реабілітація». Завдання, мета, принципи фізичної реабілітації. Види, періоди та етапи фізичної реабілітації.

Тема 2. Види фізичної реабілітації інвалідів

Розрізняють медичну, психологічну, педагогічну, соціально-економічну, професійну, побутову й фізичну реабілітації.

Тема 3. Загальна характеристика лікувальної фізкультури

Засоби лікувальної фізичної культури та механізм лікувальної дії фізичних вправ. Класифікація гімнастичних вправ. Форми лікувальної фізичної культури. Періоди застосування ЛФК у реабілітаційних програмах. Методика проведення занять з ЛФК. Рухові режими дозування фізичного навантаження.

Тема 4. Загальна характеристика масажу. Показання та протипоказання до проведення масажу

Історія виникнення масажу, основні принципи масажу. Застосування масажу. Визначення масажу.

Фізіологічний вплив масажу на організм людини. Види масажу. Загальний та місцевий масаж. Завдання масажу. Гігієнічний масаж. Лікувальний масаж. Спортивний масаж. Логопедичний масаж. Самомасаж.

Гігієнічний масаж та його форми і різновиди. Лікувальний масаж, його форми і різновиди. Класичний масаж, сегментарно-рефлекторний масаж; сполучнотканинний масаж, періостальний масаж, точковий, масаж апаратний масаж. Спортивний масаж. Методика масажу. Зона масажу, процедура масажу, етапи масажу.

Гігієнічні вимоги до проведення масажу. Вимоги до масажиста. Вимоги до пацієнта. Правила роботи масажиста. Обладнання кабінету для масажу, гігієнічні вимоги до нього. Показання і протипоказання до застосування масажу.

Погладжування, вижимання, розминання, потрушування, розтирання, активні і пасивні рухи з опором. Допоміжні прийоми. Загальний методичні вказівки. Помилки, які найчастіше зустрічаються при виконанні.

Масаж голови, обличчя, шиї. Масаж волосистої частини голови.. Методичні вказівки. Масаж волосистої частини голови за лініями. Методичні вказівки. Масаж обличчя: масаж лоба, носа, щік, носогубної складки, вушних раковин. Масаж області шиї. Показання, методичні вказівки.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2

Методики використання засобів фізичної реабілітації у корекційній роботі з дітьми при різних порушеннях мовлення

Тема 5. Логопедичний масаж та лікувальна фізкультура в комплексній медико-педагогічній системі реабілітації дітей, підлітків та дорослих з мовленнєвими порушеннями

Етапи логопедичного масажу та лікувальної фізкультури та його завдання. Логопедичний масаж. Види масажу. Класичний масаж.

Етап погашення рефлексів орального автоматизму, тонічних рефлексів, усунення патологічних сінкінезій, нормалізація м'язового тону мимічних м'язів та послідовне формування довільних, а потім мимовільних мимічних рухів; формування артикуляційних укладів і рухів; розвиток рухових функцій руки; проведення заходів, які формують адекватні способи спілкування.

Етап формування стійких рухових і мовленнєвих кінестезій вироблення якісної характеристики мимічної пози та артикуляційного укладу; вироблення якісної характеристики мимічного та артикуляційного руху; розвиток моторики руки; формування мотивації діяльності та активних особистісних установок.

Етап поліпшення динамічного праксису; розвиток дрібної моторики руки, корекція звуковимови; формування навичок цілеспрямованої діяльності.

Тема 6. Фізична реабілітація дітей з ринолалією

Мета, зміст та методика обстеження дитини з дислалією, ринолалією та порушеннями голосу. Диференціальна діагностика: відмежування дислалії від вікових особливостей мовлення, мінімальних проявів дизартрії, інших мовленнєвих розладів тощо.

Принципи і методи логопедичної роботи, спрямованої на виховання правильної вимови звуків. Характеристика основних етапів роботи над звуком. Робота фізичного реабілітолога з дітьми, що мають порушення мовлення (ринолалія, дизартрія).

Тема 7. Логопедичний масаж та логопедична гімнастика при роботі з дітьми з церебральним паралічем. Принципи побудови перспективного планування корекційно-розвивальних заходів

Мовні порушення в дітей з церебральним паралічем. Комплексна систематична робота. Масаж, пасивна й активна гімнастика, розвиток синхронності в дихальному, голосовому й артикуляційному відділах артикуляційного апарату, удосконалення кінестетичних відчуттів.

Принципи побудови перспективного планування корекційно-розвивальних заходів. Принцип комплексності; врахування індивідуальних особливостей дитини; принцип поетапного формування навичок; принцип диференційованого підходу в логопедичній роботі.

Тема 8. Фізична реабілітація дітей із заїкуватістю

Комплексний підхід в реабілітації заїкуватих переважно в амбулаторних і стаціонарних умовах медичних установ. Логопедична робота, спрямована на усунення мовленнєвих судом. Психотерапія, спрямована на редукцію почуття тривоги у зв'язку з актом мовлення. Психологічна робота, спрямована на усвідомлення свого стану і впевненості в реальній можливості одужання.

Тема 9. Масаж біологічно-активних точок в корекційній та лікувальній педагогіці. Пасивно-активна гімнастика

Біологічні точки (БАТ). Масаж біологічно-активних точок. Прийоми активізуючого точкового масажу. Прийоми заспокійливого точкового масажу. БАТ при різних вадах мовлення. Комплекси БАТ при різних порушеннях емоційно-вольової сфери. Масаж із елементами метамірної стимуляції Скворцова-Осипенко.

Пасивно-активна гімнастика м'язів та артикуляційного апарату. Методи і прийоми, які дозволяють активізувати збережені при псевдобульбарній, мозочковій дизартріїх мимовільній рухи та перехід їх у довільні оптимальні ігрові прийоми.

Пасивно-активна гімнастика на дистальні відділи. Комплексна робота логопедичної служби та ЛДК. Завдання пасивно-активної гімнастики на дистальні відділи. Пальчикова гімнастика.

Особливості проведення логопедичного масажу і логопедичної гімнастики при ринолалії. Особливості проведення логопедичного масажу і логопедичної гімнастики при заїканні. Особливості проведення логопедичного масажу і логопедичної гімнастики при ДЦП. Масаж здорової дитини, масаж дитини у перше півріччя життя. Масаж при різних хворобах (набутих та вроджених).

Тема 10. Нетрадиційні методики масажу

Нетрадиційні методики. Фітотерапія в корекційній та лікувальній педагогіці. Фітотерапія при дизартрії, фітотерапія при неврозоподібному заїканні. Ароматотерапія в корекційній та лікувальній педагогіці. Музикотерапія при дизартрії та заїканні. Музикотерапія для поліпшення загального виконання якості рухів, (розвитку виразності, ритмічності, координації, плавності) корекції та розвитку відчуттів, сприйняття, уяви, стимуляції мовленнєвої функції, нормалізація просодичної сторони мовлення (темп, тембр, ритм, виразність інтонації). Хромотерапія в корекційній та лікувальній педагогіці та метотерапія.

5. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин									
	денна форма					заочна форма				
	усього	у тому числі				усього	у тому числі			
		лекції	практичні	інд. робота	сам. робота		лекції	практичні	інд. робота	сам. робота
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Змістовий модуль 1. Науково-теоретичні основи використання фізичної реабілітації у корекційній роботі										
Тема 1. Науково-теоретичні основи фізичної реабілітації.	6	2	2		2					
Тема 2. Види фізичної реабілітації інвалідів.	6	2	2		2					
Тема 3. Загальна характеристика лікувальної фізкультури.	6	2	2		2					
Тема 4. Загальна характеристика масажу. Показання та протипоказання до проведення масажу.	6	2	2		2					
Разом за змістовим модулем 1	24	8	8		8					
Змістовий модуль 2. Методики використання засобів фізичної реабілітації у корекційній роботі з дітьми при різних порушеннях мовлення										
Тема 5. Логопедичний масаж та лікувальна фізкультура в комплексній медико-педагогічній системі	12	4	4		4					

реабілітації дітей, підлітків та дорослих з мовленнєвими порушеннями.										
Тема 6. Фізична реабілітація дітей з ринолалією	6	2	2		2					
Тема 7. Логопедичний масаж та логопедична гімнастика при роботі з дітьми з церебральним паралічем. Принципи побудови перспективного планування корекційно-розвивальних заходів.	12	4	4		4					
Тема 8. Фізична реабілітація дітей із заїканням.	6	2	2		2					
Тема 9. Масаж біологічно-активних точок в корекційній та лікувальній педагогіці. Пасивно-активна гімнастика	12	4	4		4					
Тема 10. Нетрадиційні методики реабілітації.	18	6	6		6					
Разом за змістовим модулем 2	66	22	22		22					
Усього годин	90	30	30		30					

6. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Науково-теоретичні основи фізичної реабілітації.	2
2	Види фізичної реабілітації.	2

3	Загальна характеристика лікувальної фізкультури.	2
4	Загальна характеристика масажу. Показання та протипоказання до проведення масажу.	2
5	Логопедичний масаж та лікувальна фізкультура в комплексній медико-педагогічній системі реабілітації дітей, підлітків та дорослих з мовленнєвими порушеннями.	4
6	Фізична реабілітація дітей з ринолалією	2
7	Логопедичний масаж та логопедична гімнастика при роботі з дітьми з церебральним паралічем. Принципи побудови перспективного планування корекційно-розвивальних заходів.	4
8	Фізична реабілітація дітей із заїканням.	2
9	Масаж біологічно-активних точок в корекційній та лікувальній педагогіці. Пасивно-активна гімнастика	4
10	Нетрадиційні методики реабілітації.	6
	Всього:	30

7. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Науково-теоретичні основи масажу. Види масажу.	1
2	Методика масажу. Гігієнічні вимоги до проведення масажу. Показання та протипоказання до застосування масажу.	1
3	Техніка масажу. Масаж голови.	2
4	Логопедичний масаж. Етапи, завдання, види.	2
5	Масаж біологічно-активних точок в корекційній та лікувальній педагогіці.	2
6	Пасивно-активна гімнастика.	2
7	Принцип побудови перспективного плану корекційно-розвивальних заходів.	1
8	Логопедичний масаж та логопедична гімнастика при різних порушеннях мовлення (ринолалії, заїканні, з дітьми хворими на церебральний параліч). Масаж у дитячій практиці.	2
9	Нетрадиційні методики масажу.	2
10	Методика дослідження рухової сфери.	2
11	Порушення фізичних функцій дітей із ОПФМ	1
12	Особливості рухової сфери дітей з ОПФМ.	1
13	Організація реабілітаційного процесу.	1
14	Види фізичної реабілітації.	1
15	ЛФК та кінезотерапія.	1
16	Іпотерапія та ін.	1

17	Особливості проведення самомасажу.	1
18	Види масажу та їх характеристика.	1
19	Висвітлити історію становлення розвитку фізичної реабілітації в Україні.	1
20	Характеристики особливості фізичної реабілітації при системних порушеннях мовлення.	1
21	Охарактеризувати спортивно-прикладні вправи та ігри які використовують у ЛФК з дітьми із тяжкими вадами мовлення.	2
22	Висвітлити механізми лікувальної дії масажу.	1
	Разом	30

8. Індивідуальні завдання

1. Провести наступні дослідження:
  - 1) Провести дослідження стану моторики у дитини.
  - 2) Обстежити стан артикуляційної моторики у дітей дошкільного і молодшого шкільного віку на основі об'єктивних методів.
2. Скласти перспективний план корекційно-розвивальних заходів для дитини з вадами мовлення, яка має порушення загальної і артикуляційної моторики (стерта форма дизартрії).
3. Провести клініко-педагогічне дослідження з метою планування корекційно-відновлювальної роботи:
  - дітей-дизартриків;
  - дітей з моторною алалією;
  - дітей із ЗНМ;
4. Підготувати реферат з теми:
  - 1) Історія виникнення масажу
  - 2) Нетрадиційні методики в корекційній педагогіці
  - 3) Фітотерапія в корекційній та лікувальній педагогіці.
  - 4) Музикотерапія при дизартрії та заїканні.
  - 5) Хромотерапія в корекційній та лікувальній педагогіці.
  - 6) Пасивно-активних гімнастика.
  - 7) Пальчикова гімнастика.
  - 8) Принципи побудови перспективного планування корекційно-розвивальних заходів.
  - 9) Етапи логопедичного масажу та лікувальної фізкультури та його завдання.
  - 10) Гігієнічні вимоги до проведення масажу.
  - 11) Використання масажу із елементами метамірної стимуляції Скворцова-Осипенко корекційній роботі.

9. Методи навчання

Лекції із застосуванням дискусії; інтерактивні методи роботи; використання мультимедійної апаратури; підготовка презентацій та рефератів на задані теми, конспектування та аналіз першоджерел.

10. Методи контролю

Усне опитування; тестування знань студентів з певного розділу (теми) лекційного курсу; перевірка і захист рефератів; підсумковий модульний тестовий контроль; оцінка за індивідуальні домашні завдання.

11. Критерії оцінювання результатів навчання

Оцінка	Критерії оцінювання
«відмінно»	ставиться за повні та міцні знання матеріалу в заданому обсязі, вміння вільно виконувати практичні завдання, передбачені навчальною програмою; за знання основної та додаткової літератури; за вияв креативності у розумінні і творчому використанні набутих знань та умінь.
«добре»	ставиться за вияв студентом повних, системних знань із дисципліни, успішне виконання практичних завдань, засвоєння основної та додаткової літератури, здатність до самостійного поповнення та оновлення знань. Але у відповіді студента наявні незначні помилки.
«задовільно»	ставиться за вияв знання основного навчального матеріалу в обсязі, достатньому для подальшого навчання і майбутньої фахової діяльності, поверхову обізнаність з основною і додатковою літературою, передбаченою навчальною програмою; можливі суттєві помилки у виконанні практичних завдань, але студент спроможний усунути їх із допомогою викладача.
«незадовільно»	виставляється студентові, відповідь якого під час відтворення основного програмового матеріалу поверхова, фрагментарна, що зумовлюється початковими уявленнями про предмет вивчення. Таким чином, оцінка «незадовільно» ставиться студентові, який не спроможний до навчання чи виконання фахової діяльності після закінчення ЗВО без повторного навчання за програмою відповідної дисципліни.

12. Розподіл балів, які отримують студенти (денна форма)

Модуль 1												Модуль 2 (ІНДЗ)	ПК	Сума
ЗМ 1					ЗМ 2									
Т1	Т2	Т3	Т4	МК 1	Т5	Т6-7	Т8-9	Т10- 11	Т12- 13	Т14- 15	МК 2	15	5	100
5	5	5	5	5	5	10	10	10	10	10	5			

Шкала оцінювання: національна та ЄКТС

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка в ЄКТС	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсової роботи, практики	для заліку
90–100	A	відмінно	зараховано
82–89	B	добре	
75–81	C		
69–74	D	задовільно	
60–68	E		
35–59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
1–34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Рекомендована література

Основна

1. Бондаровська Н.В. Фізична реабілітація різних груп : навчальні посібники для студентів ф-ту фіз. вих. спеціальності «Фізична реабілітація». – Запоріжжя: ЗДУ, 2002. – 138 с.

2. Вовканич А.С. Вступ у фізичну реабілітацію (матеріал лекційного курсу) : Навчальний посібник / А.С. Вовканич – Львів: НВФ Українські технології, 2008. – 200 с.

3. Медична та соціальна реабілітація : Навчальний посібник / За заг. ред. І.Р. Мисули, Л.О. Вакуленко. - Тернопіль: ТДМУ, 2005. – 402 с.

4. Нагорна О. Особливості корекційно-виховної роботи з дітьми з особливими освітніми потребами : навчально-методичний посібник / О. Нагорна. – Рівне, 2012. – 99 с.

5. Порада А.М. Основи фізичної реабілітації: Навч. посібник / А.М. Порада, О.В. Солодовник, Н.Є. Прокопчук. – 2-е вид. - К. : Медицина, 2008. – 248 с.

6. Степашко М.В. Масаж і лікувальна фізична культура в медицині : підручник / М.В. Степашко, Л.В.Сухостат. – К. : ВСВ «Медицина», 2010. – 352 с.

7. Федорів Р.М. Загальна фізіотерапія : навчальний посібник / Федорів Р.М., Ріліп'юк А.А., Грицько Р.. – К.: Здоров'я, 2004. – 224 с.

Допоміжна

8. Буковська О. О. Напрямки психологічної допомоги сім'ям, які виховують дитину з особливими потребами // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія «Психологічні науки», 2013.

– Вип. 114. – С. 12–16. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [file:///C:/Users/Admin/Downloads/VchdpuPH_2013_114_5%20\(3\).pdf](file:///C:/Users/Admin/Downloads/VchdpuPH_2013_114_5%20(3).pdf)

9. Денисенко Н.Ф. Реабілітація дітей з особливими психофізичним розвитком як основа їх життєдіяльності / Денисенко Н.Ф., Лукінович С.М. // Педагогічні, психологічні та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2008. – №2. – С. 47-50.

10. Конвенція про права дитини: ООН; Конвенція, Міжнародний документ від 20.11.1989. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_02_1

11. Михайлова Н. Рухливі ігри як засіб фізичної реабілітації дітей з розумовими вадами / Н. Михайлова // Спортивний вісник Придніпров'я. – 2004. – №6. – С. 90-92.

12. На допомогу батькам, які мають дітей з особливими потребами: метод. рек. / Уклад. І.Б. Іванова, Л.В. Борщевська, Л.В. Зіброва та ін. – К. : Український інститут соціальних досліджень, 1999. – 80 с.

13. Про затвердження Примірного положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти : Наказ МОН України від 08.06.2018 р. № 609. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0609729-18#Text>

14. Про світ дітей з особливими потребами: poradnik керівникам освітніх установ, вчителям, вихователям дошкільних закладів, шкіл-інтернатів, батькам щодо роботи з дітьми з порушеннями психофізичного розвитку. Кам'янець-Подільський: Абетка-Нова, 2003. – 140 с.

15. Серeda І. Корекційно-виховна діяльність педагога у сучасних закладах освіти : монографія / Серeda І., Савінова Н., Стельмах Н. – Миколаїв : Гліон, 2019. – 190 с.

16. Серeda І. В. Корекційно-виховна робота спеціального педагога з дітьми з особливими освітніми потребами / І. В. Серeda // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. – 2021. – № 74. – Т. 1. – С. 144-148.

17. Серeda І. Використання технологій корекційно-виховної роботи у практичній діяльності спеціальних педагогів // Актуальні питання гуманітарних наук. – 2020. – Вип. 27. – Т. 4. – С. 212–217.